

19. Lazareva-Patskaya, N.V. (2005), "The legal status of lawyer chambers of subjects of the Russian Federation", Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.11, Moscow, Russia.
20. Bazhenova, U.I. (2002), "The legal profession in pre-revolutionary Russia, the second half of XIX - early XX centuries", Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.01, Nizhny Novgorod, Russia.
21. Gernet, M.N. (1916), *Istoriya russkoy advokatury : v 3 t.* [History of the Russian advocacy : in 3 vol.], vol. 2 : *Soslovnaya orhanizatsiya advokatury* [The class organization of advocacy], Izдание Sovetov prisyazhnykh poverennykh, Moscow, Russia.

УДК 340.12: 17.037 (477)

ОСНОВНИ НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ В УКРАЇНІ

Ганзенко О.О., к.ю.н., доцент

*Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, України
gan-oleksandr@yandex.ua*

Досліджено основні напрями подолання правового нігілізму в українському суспільстві на сучасному етапі формування в Україні соціальної правової держави. На основі аналізу літературних джерел і національного законодавства визначено різні наукові підходи та погляди на поняття й форми прояву правового нігілізму. Проаналізовано сучасний стан правової культури в українському суспільстві. Сформульовано висновки щодо напрямів і способів подолання правового нігілізму. Акцентовано увагу на основних способах подолання правового нігілізму, формуванні високого рівня правосвідомості та правової культури громадян України через сприйняття, позитивну оцінку та прийняття європейських правових цінностей, ідей та ідеалів, впровадження їх у національну юридичну практику.

Ключові слова: правовий нігілізм, правосвідомість, правова культура, правова ідеологія, правове інформування, правове виховання, правова освіта, європейські цінності, напрями, способи.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПРАВОВОГО НИГИЛИЗМА В УКРАИНЕ

Ганзенко А.А.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина
gan-oleksandr@yandex.ua*

Исследуются основные направления преодоления правового нигилизма в украинском обществе на современном этапе формирования в Украине социального правового государства. На основе анализа литературных источников и национального законодательства определяются разные научные подходы и взгляды на понятие и формы проявления правового нигилизма. Анализируется современное состояние правовой культуры в украинском обществе. Формулируются выводы относительно направлений и способов преодоления правового нигилизма. Акцентируется внимание на основных способах преодоления правового нигилизма, формировании высокого уровня правосознания и правовой культуры граждан Украины через восприятие, позитивную оценку и принятие правовых ценностей, идей и идеалов, их внедрения в национальную юридическую практику.

Ключевые слова: правовой нигилизм, правосознание, правовая культура, правовая идеология, правовое информирование, правовое воспитание, правовое образование, европейские ценности, направления, способы.

THE MAIN DIRECTIONS OF OVERCOMING LEGAL NIHILISM IN UKRAINE

Ganzenko A.A.

*Zaporizhzhya national university, str. Zhukovskogo, 66, Zaporizhzhya, Ukraine
gan-oleksandr@yandex.ua*

The scientific publication studies the main directions of overcoming legal nihilism in the Ukrainian society at the present stage of formation in Ukraine of social state of law. Based on the analysis of literary sources and national law determined different scientific approaches and perspectives on the concept and forms of legal nihilism. The current state of the legal culture in the Ukrainian society is analyzed. Formulated conclusions about trends and ways to overcome the legal nihilism. The attention is focused on the basic ways of overcoming legal nihilism, the formation of a high level of legal awareness and legal culture of Ukrainian citizens through perception, positive assessment and the adoption of values, ideas and ideals, their introduction into the national legal practice.

It analyses the modern state of the legal ideology in Ukraine, the formation of which is influenced by constitutional prohibition of establishing the unified state ideology and, as a result, the pluralism of often contradicting and conflicting ideologies. It is mentioned that the national legal ideology is being formed in conditions of informatization of the Ukrainian society, of oversaturation with information field and stable legal nihilism, formed in the making of Ukrainian state organization with all the weaknesses of transition period (corruption, abuse of human rights, unfair distribution of the national resources). The directions of the national legal ideology transformation are defined for the purpose of harmonization with legal ideologies of European Union states, and the implementation of European legal culture elements to national legal zone. It mentions that the adaptation of the national law to the EU law is only the first step on the way to the complete integration of Ukraine to the law system of European Union. The attention is focused on the necessity of national legal psychology transformation under the influence of west-European legal ideology, particularly, by perceiving, appreciating and following legal values, ideas and ideals, their introducing to the national law practice. It is marked, that the central element of the European ideology is the idea of inviolability, non-discrimination, supremacy of main human rights and freedoms. The main human rights and freedoms in EU are vested in European Human Rights and fundamental freedoms Convention, and are interpreted in decisional law European Court of Human Rights. The fundamental ideas (main points) of European Union are also four freedoms - freedom of movement of people, goods, services and capitals. This way, signing the Ukraine-European Union Association Agreement is an important event on the way to the complete integration of Ukraine to the European Community, as the central element of the agreement is the free trade area treaty between Ukraine and EU, this fact means the realization of such a fundamental idea of EU as freedom of movement of goods.

The proposals for the directions of improvement of the national legislation and law practice in the field of formation and development of the legal ideology in the context of euro integration processes are formulated.

Key words: legal nihilism, justice, legal culture, legal ideology, legal information, legal education, legal education, European values, directions, ways.

Інтеграція України в європейське співтовариство потребує насамперед формування високого рівня правосвідомості та правової культури. Натомість в українській державі ще залишаються елементи такого негативного явища, як правовий нігілізм, що знаходить свій прояв у неповазі до права, ігноруванні основних правових цінностей. Негативне, зверхнє ставлення до права обумовлено низкою історичних, економічних і політичних причин, дослідження яких дозволить встановити оптимальні засоби й форми подолання правового нігілізму, формування високого рівня правової культури громадян України. Таким чином, дослідження поняття, форм прояву, причин і наслідків, а також способів подолання правового нігілізму має як теоретичне, так і практичне значення.

Серед сучасних дослідників правового нігілізму варто відзначити таких науковців, як О.М. Бандурка, О.І. Барко, О.В. Волошенюк, О.О. Ганзенко, М.М. Жовтобрюх, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, О.Г. Мурашин, В.Л. Погрібна, І.І. Поляков, О.Ю. Синявська, В.І. Сировацький, О.Ф. Скакун, Ю.М.Тодика, М.В. Цвік, В.В. Черней, В.Ю. Швачка, Ю.С. Шемшученко, С.В. Шерстюк, А.М. Шульга та ін.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері подолання правового нігілізму.

Предметом дослідження є теоретико-правові засади й конкретні напрями подолання правового нігілізму в Україні.

Метою статті є визначення й аналіз напрямів подолання правового нігілізму в Україні.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань:

- 1) розкрити поняття правового нігілізму й форми його вираження;
- 2) проаналізувати сучасний стан правосвідомості та правової культури в українському суспільстві;
- 3) дослідити існуючі й запропонувати нові напрями подолання правового нігілізму.

Велике значення для дослідження теми має методологічна база, яка включає методи, способи, прийоми, підходи та принципи дослідження. Такі категорії діалектики, як можливість і дійсність, ціле й частина, знайшли місце в роботі. Крім цього, використано системний і структурно-функціональний методи дослідження, а також метод сходження від абстрактного до конкретного. Порівняння здійснено у формі зіставлення або протиставлення. За допомогою формально-юридичного методу проаналізовано, описано, узагальнено, класифіковано основні форми вираження правового нігілізму. Особливу увагу приділено логічним висновкам та аналізу стану сучасного правового нігілізму в Україні.

У сучасних умовах підхід до розуміння природи правового нігілізму як феномена доповнюється так званним новаторським підходом, представники якого обґрунтовують думку про його позитивність або про те, що до існування правового нігілізму призводить саме право через власну недосконалість.

Правовий нігілізм розглядається як специфічний соціальний орієнтир, який вказує напрям для подолання негативних тенденцій у державно-правовій галузі, наближення влади до суспільства, підвищення авторитету права й держави й без якого стає неможливим пошук нових концепцій та ідеалів, а також шляхів розв'язання існуючих у суспільстві проблем. Повне використання цього зворотного зв'язку – реальна гарантія демократичного розвитку держави. Передусім це створення за допомогою державної правової політики, а також юридичних інформаційних засобів таких умов, коли для громадян дотримання закону буде більш вигідним, ніж його порушення [1, с. 110-111].

Необхідно зазначити, що шляхи протидії нігілізму тісно пов'язані з причинами його появи на кожному з трьох рівнів (загальносоціальному, рівні окремих соціальних груп та індивідуальному). Умовно можна виділити основні групи заходів боротьби з відповідним негативним явищем:

- заходи політичного характеру, які безпосередньо пов'язані з подоланням факторів, які перешкоджають розвитку правової держави;
- соціально-економічні заходи;
- заходи культурного, духовного, морального характеру.

М.М. Жовтобрюх виділяє такі способи подолання правового нігілізму: підвищення якості правової або іншої спеціальної освіти; обов'язкове детальне проходження кожним новим нормативно-правовим актом ґрунтовної правової експертизи; залучення до законотворчої роботи науковців, визнаних спеціалістів у галузі права; забезпечення доступу громадськості до законопроектної роботи; підвищення якості виховання й освіти громадян, приведення її у відповідність до світових стандартів та ідеалів [2].

Механізм подолання правового нігілізму, на думку М.М. Жовтобрюха, має складатися з трьох комплексних блоків заходів:

- комплекс спеціально-юридичних заходів, спрямованих на формування якісно нової, ефективної правової системи;
- комплекс загальносоціальних заходів, спрямованих на поліпшення об'єктивних умов життя суспільства, на формування нового соціального середовища;
- комплекс виховних заходів, спрямованих на виправлення деформацій правосвідомості й підвищення рівня правової культури населення.

Серед спеціально-юридичних заходів необхідно виділити відповідальність влади за свої дії перед суспільством, подолання процесуального нігілізму, вдосконалення системи юридичної відповідальності, підвищення авторитету владних структур і легітимності закону.

На загальносоціальному рівні необхідно забезпечити досягнення громадської злагоди щодо базових підвалин державно-правового розвитку, формування консенсуальної демократії на основі діалогу та співробітництва, партнерства й взаєморозуміння, соціально орієнтованої ринкової економіки з міцним державним сектором, механізмами розвитку приватної власності, підтримкою «продуктивних» (а не спекулятивних) верств населення.

Правове виховання має бути зорієнтовано на підвищення рівня знання й розуміння права в цілому й окремих правових норм та інститутів, на формування юридичних навичок, закріплення позитивного сприйняття права, виховання почуття справедливості, відповідальності й законності, підвищення соціально-правової активності населення. Це потребує розвитку правової пропаганди, вдосконалення юридичної освіти, вирішення проблеми мінімуму правових знань, необхідних громадянам, створення умов для позитивної, цілеспрямованої, свідомої, добровільної, творчої й ініціативної діяльності суб'єктів правового спілкування.

Повністю подолати правовий нігілізм неможливо, проте можна звести його рівень до мінімуму шляхом застосування комплексних заходів забезпечення принципу верховенства права, правового виховання особи та вдосконалення нормативної бази [2].

Спеціальними засобами, що сприяють зведенню до мінімуму правового нігілізму, О.Ф. Скакун називає такі:

- якість законів та інших нормативно-правових актів; забезпечення належної ролі закону в системі правових актів; наявність стабільності й однаковості в регулюванні суспільних відносин;
- авторитет державної влади й налагодженість механізму її дії; наявність розвинутої державної структури, здатної забезпечити виконання права; удосконалення системи правоохоронних органів і правозастосовної діяльності; зміцнення законності; підвищення ролі суду;
- високий рівень правосвідомості, який дозволив би закону працювати; збереження самобутності правової культури; поліпшення системи правової інформації, професійного навчання й виховання юристів, інших посадових осіб [3, с. 488-489].

Крім цього, для вироблення заходів подолання правового нігілізму й супутніх йому негативних явищ треба виявити причини його виникнення й поширення в суспільстві. Аналіз причин існування правового нігілізму в українському суспільстві надає можливість стверджувати, що поширення такого негативного явища, як правовий нігілізм, є насамперед свідченням дефективності правової соціалізації особистості, невідповідності методів і напрямів правової соціалізації сучасним вимогам суспільства [4, с. 382].

Джерела правового нігілізму в Україні не вичерпуються факторами спеціально-юридичного характеру, а виходять за межі правового простору. Це явище правового життя пов'язане з культурологічними, політичними, історичними особливостями розвитку країни, національними традиціями, рівнем соціального самопочуття людей, зі станом духовності суспільства. Деякі автори вбачають джерело правового нігілізму саме у вітчизняній традиції праворозуміння, що знижує роль формального права як соціального регулятора, з притаманним їй морально-правовим синкретизмом.

Правовий нігілізм по-різному виявляється в різних групах населення залежно від таких характеристик, як стать, вік, національна приналежність, рід діяльності або статус посадових осіб. Певну роль можуть відігравати гендерна, вікова, професійна, конфесійна, статусна приналежність людини [5].

Викривлення в системі ціннісних орієнтацій правосвідомості можуть відобразитися в суперечливості поглядів на правову систему та її значення або в нестійкості цих поглядів. Якщо уявлення особистості про справедливість зводяться до особистого зиску незалежно від засобів її досягнення, то така система цінностей права стає джерелом корисливих, кар'єристських мотивів і прагнень (устремлінь). Виходячи із цього, можна говорити й про морально-правову кризу суспільства, а отже, негайну необхідність вжити дієвих заходів як із боку держави, так і громадськості щодо формування морально-правових ціннісних орієнтирів у суспільстві, відродження моральності й духовності соціуму.

На думку В.І. Сировацького, морально-правові цінності можна поділяти на цільові, нормативні й практичні. До цільових належать ідеали та принципи свободи, гуманізму, героїзму, патріотизму. Ідеали – це зразки, моделі високоморальних, бажаних відносин, почуттів, орієнтацій, що незамінні під час становлення нових відносин у соціумі. До структури моральних цінностей входять переживання й почуття як індивіда, так і соціуму. Моральні якості особистості виявляються в практичній діяльності на підставі визначених правових ідеалів окремої особистості й існуючих у соціумі моральних і правових норм [6, с. 481-482].

Специфічними особливостями поширення правового нігілізму в сучасній Україні є її масовість: нігілістичним ставленням до закону й держави пронизано діяльність не лише учасників правовідносин, а й державних структур, виконавчої й законодавчої влади, правоохоронних органів. Крім того, поширення правового нігілізму в сучасному суспільстві відрізняється демонстративністю й неконтрольованістю, у багатьох випадках характеризується усвідомленою опозиційною спрямованістю. Також до особливостей вітчизняного різновиду правового нігілізму відносять розмаїття форм його виявлення, зокрема від ідеологічної до побутової.

У зв'язку із цим особливого значення набуває правова соціалізація як «залучення» людини до правового середовища, засвоєння й дотримання нею правових норм, взірців і стандартів. Правова соціалізація є перманентним процесом взаємодії особистості й соціально-правового середовища, унаслідок чого відбувається засвоєння вимог правомірної поведінки, набуття правових цінностей і орієнтирів, що сприяють формуванню властивостей і якостей, які дозволяють адаптуватися до цього середовища та здійснювати правову діяльність.

За допомогою правової соціалізації забезпечується передача й збереження соціально-правового досвіду. У ході правової соціалізації формується внутрішній правовий світ людини, її права психіка, формуються базові правові цінності, правові орієнтири, а надалі відбувається накопичення нового правового знання, переоцінюються й коригуються правові установки.

Правова соціалізація є складним і багатоплановим процесом, зміст якої включає розвиток навичок адекватного реагування на правові вимоги; самостійну орієнтацію в правовому просторі; прийняття рішень у юридично значущих ситуаціях; формування усвідомленого ставлення до правової дійсності в результаті придбання нового комплексу правових знань; правову акультурацію як засвоєння людиною нових правових цінностей у процесі цілеспрямованого правовиховного впливу, вироблення відповідних почуттів та уявлень. У процесі правової соціалізації відбувається передача особистості накопичених у суспільстві норм і цінностей правової культури; оволодіння мовою права, що виражається в самостійному оперуванні правовими поняттями; формуванні вмінь і навичок правомірного спілкування, досвіду правової взаємодії; набутті світоглядних установок, що забезпечують орієнтацію в правовому просторі.

У процесі правової соціалізації дослідники виділяють два основні етапи. На першому етапі формуються правові якості, необхідні для подальшої взаємодії особистості із суспільством у правовій сфері. Другий етап пов'язаний із безпосередньою передачею накопиченого правового досвіду в правове середовище (правова ресоціалізація). З розвитком правової поінформованості, нагромадженням нових правових знань і правового досвіду на цьому етапі відбувається корекція вже сформованих правових позицій, переоцінка набутих правових цінностей.

Згідно з іншим підходом етапи правової соціалізації виділяються залежно від включення в трудову діяльність: дотрудовий, включаючи навчання в школі та ВНЗ; трудовий період, що охоплює зрілість людини; післятрудоий, який настає в літньому віці. Обидва підходи приділяють особливе значення в процесі правової соціалізації особистості періоду юності, коли формується її самосвідомість, ціннісні установки, що визначають траєкторію особистісного розвитку впродовж усього подальшого життя. Для цього етапу характерним є відведення визначальної ролі виховному впливу, що пояснюється віковими особливостями індивіда, що соціалізується [5].

Найважливішими агентами й інститутами, що забезпечують правову соціалізацію особистості, виступають родина, освіта, держава, засоби масової інформації. Ефективність правової соціалізації визначається узгодженістю дій різних агентів і інститутів. Родина, оточення, однолітки, сусіди формують первісний світ свідомості індивіда, складовою частиною якого виступають уявлення й оцінні судження про правову організацію суспільства й правові норми.

Не заперечуючи факт про надзвичайну важливість родини як інституту соціалізації в цілому, необхідно зазначити, що в сучасному суспільстві родина як первинний агент правової соціалізації поступається перед іншими малими соціальними групами, її соціалізуюча роль у сфері права зменшується. Це зумовлено ситуацією міжпоколінного ціннісного розриву, у тому числі у сфері права, коли відбувається відчуження покоління дітей від норм, прийнятних поколінням батьків. Іншим значущим агентом правової соціалізації є освітні установи. Вони спеціалізуються переважно на передачі раціональної інформації про статус громадянина в державі, інститутах правової системи. Освітні установи мають велике значення для передачі не лише знань, а й загальних цінностей домінуючої правової культури [5].

Необхідною умовою формування правової культури виступає правове виховання – цілеспрямована систематична діяльність держави, її органів і їх службовців, суспільних об'єднань і трудових колективів щодо підвищення правової свідомості. Правове виховання має на меті перевести політико-правові установки й вимоги суспільства в особисті переконання громадян і норми їх поведінки. При цьому воно має відносну самостійність цілей, специфіку методів їх досягнення й організаційних форм. Правове виховання є багатоцільовою діяльністю, що передбачає наявність стратегічних, тривалих і тактичних, найближчих, загальних і приватних цілей. Цілі можуть конкретизуватися з урахуванням специфіки суб'єкта й об'єкта виховного впливу, використовуваних форм і засобів цієї діяльності, а також інститутів, що здійснюють правове виховання. Відповідно, правове виховання й навчання полягають у передачі, накопиченні й засвоєнні знань, принципів і норм права, а також у формуванні відповідного ставлення до права й практики його реалізації, уміння використовувати свої права, дотримуватися заборон і виконувати обов'язки. Звідси виникає необхідність в усвідомленому засвоєнні основних положень законодавства, виробленні почуття глибокої поваги до права. Отримані

знання мають перетворитися в особисте переконання, у міцну установку суворо дотримуватися правових приписів, а потім у внутрішню потребу й звичку дотримуватися правового закону, виявляти правову й професійно-юридичну активність [5].

Способи викоринення деформацій правосвідомості та правової культури є традиційними й у цілому зводяться до виховання поваги до права – правового виховання. У цьому ракурсі правове виховання повинно будуватися як поетапний процес, що включає загальне правове виховання та специфічне правове виховання. Під час впровадження такої системи правового виховання необхідно здійснити певні підготовчі дії:

- 1) установити дійсну цінність юридичних норм для людини на основі пізнання її потреб і ролі цих норм у їх задоволенні;
- 2) з'ясувати стан оцінно-настановочної частини правосвідомості людини чи певної соціальної групи;
- 3) розробити тактику й методику правового виховання;
- 4) планувати правовиховні заходи та встановлювати їхню ефективність.

Підкреслимо, що сьогодні правове виховання є складовою ідеологічної функції держави. У міру розвитку та вдосконалення державності з'являються більш дієві способи й форми реалізації цієї функції за умови, що її зміст є постійним: формування адекватних уявлень про право та його сенс, цінності й роль у суспільстві. Отримані знання повинні стати власним особистим переконанням, жорсткою настановою чітко слідувати правовим приписам, а потім ставати внутрішньою потребою та звичкою дотримуватися закону, виявляти професійну правову активність.

До спеціальних засобів мінімізації правового нігілізму треба віднести вдосконалення системи правотворчості, забезпечення відповідної якості законів, що приймаються, наявність розвиненої й дієвої системи правозастосовної діяльності, підвищення ефективності й законності діяльності правоохоронних і судових органів, підвищення рівня правосвідомості та правової культури громадян.

На думку С.В. Шерстюка, правова культура не залежить від права (у цьому контексті під правом розуміють насамперед юридичне право). Жодні закони не зможуть підняти її рівень шляхом декларування окремих норм. Правова культура з'являється не з документів, її там бути не може; правова культура з'являється із життя. Процес її становлення характеризується формуванням певних культурно-правових цінностей, сформованих певною національною часово-просторовою дійсністю [7].

Шлях подолання правового нігілізму в Україні – побудова європейської соціальної правової держави, усвідомлення її абсолютної цінності, становлення й закріплення правового характеру взаємовідносин громадянина, влади та держави, що мінімізує прояви корупції та зловживання правом.

В Україні, яка стала на шлях просування до демократичної, правової державності, де діють принципи верховенства права та правового закону, боротьба з деформацією правової свідомості, зокрема з правовим нігілізмом, повинна розглядатися як пріоритетний напрям діяльності компетентних державних органів і суспільства в цілому. Правовий нігілізм знаходить безпосередній прояв у негативному (антиціннісному) ставленні особи до права як регулятора суспільних відносин, в ігноруванні права як необхідної нормативної основи життєдіяльності людей, у відсутності почуття поваги до закону як інструмента державного управління, у судженнях про необов'язковість обов'язків, передбачених нормами права, тощо. Крім того, правовий нігілізм – це напрям суспільно-політичної думки, націлений на девальвацію права й законності, на відверту недооцінку соціальної й особистої цінності права. Прихильники цього вважають право найменш досконалим способом регулювання суспільних відносин. Правовий нігілізм існує в різних формах: байдуже ставлення до ролі та значення права; скептичне ставлення до потенційних можливостей права; ігнорування правових приписів більш високої юридичної сили; повна недовіра до приписів права; негативне ставлення до права в цілому.

Основною метою формування національної правової культури на сучасному етапі є гармонізація з правовими ідеологіями країн-членів Європейського Союзу, а також імплементація елементів європейської правової культури в національне законодавство. Необхідно зазначити, що адаптація національного законодавства до права ЄС є лише першим кроком на шляху до повної інтеграції України в правову систему Європейського Співтовариства. Існує реальна необхідність у

трансформації національної правової психології під впливом західноєвропейської правової ідеології, зокрема, через сприйняття, позитивну оцінку й наслідування правових цінностей, ідей та ідеалів, впровадження їх у національну юридичну практику. Центральним елементом загальноєвропейської правової ідеології є ідея недоторканості, непорушення, верховенства основних прав і свобод людини, які закріплені в європейській Конвенції захисту прав людини й основоположних свобод, а також відображені в прецедентній практиці Європейського суду з прав людини.

Подолання правового нігілізму – процес тривалий і складний, що передбачає зміни об'єктивних чинників життя суспільства, спрямований на створення оновленого соціально-правового середовища. У системі засобів подолання правового нігілізму пріоритетне значення, по-перше, набуває правова політика держави, яка повинна бути підпорядкована завданню утвердження в суспільному житті якісного правового закону, що відображав би інтереси особистості, різноманітних соціальних угруповань, відповідав би міжнародно-правовим стандартам, національним правовим традиціям, діючи ефективно; по-друге, подолання правового нігілізму пов'язано також з утворенням якісної системи правового обслуговування, у тому числі правового інформування населення, яке підвищує правову компетентність громадян; по-третє, перспективним напрямом подолання правового нігілізму може бути загальна юридична освіта, переваги якої містяться в рівному розподілі періодів навчання під час життєвого циклу людини й наданні їй можливості здобувати необхідні юридичні знання, вміння й навички в той момент, коли виникає в них необхідність; по-четверте, подолання правового нігілізму пов'язане з поліпшенням механізму правового регулювання суспільних відносин і правового захисту інтересів громадян і суспільства в цілому відповідно до європейських стандартів, ідеалів і цінностей. Передусім це створення за допомогою державної правової політики, а також юридичних інформаційних засобів таких умов, коли для громадян дотримання закону буде більш вигідним, ніж його порушення.

Вищезазначене обумовлює перспективність подальшого дослідження цієї теми з метою формулювання конкретних пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства та юридичної практики, формування високого рівня правової культури громадян України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клімова Г.П. Правовий нігілізм як форма деформації правосвідомості [Електронний ресурс] / Г.П. Клімова // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – № 5. – С. 105-112. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnyua_2013_5_14.pdf
2. Жовтобрюх М.М. Правовий нігілізм : сутність та шляхи подолання / М.М. Жовтобрюх, О.І. Барко // Держава та регіони. Сер. Право. – 2011. – Вип. 2. – С. 9-12.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права [Текст] : підручник / О.Ф. Скакун ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – К. : Правова єдність, 2011. – 520 с.
4. Швачка В.Ю. Правовий нігілізм у контексті правової соціалізації особистості / В.Ю. Швачка // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – 2005. – Вип. 24. – С. 374-383.
5. Кравченко О. Суть поняття «правовий нігілізм» та шляхи його подолання [Електронний ресурс] / О. Кравченко // Педагогіка та психологія. – 2011. – Вип. 40 (2). – С. 3-9. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znphnpu_ped_2011_40\(2\)_3.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znphnpu_ped_2011_40(2)_3.pdf)
6. Сировацький В.І. Правовий нігілізм як одна з форм правосвідомості і соціальної поведінки особистості / В.І. Сировацький // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 3. – С. 479-487.
7. Шерстюк С.В. Правовий нігілізм як антипод правової культури [Електронний ресурс] / С.В. Шерстюк // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – № 3. – С. 269-271. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnyua_2013_3_64.pdf

REFERENCES

1. Klimova, G.P. (2013), «Legal nihilism as a form of deformation of legal consciousness», *Visnyk Natsionalnoi jurydychnoyi akademii Ukrainy imeni Jaroslava Mydrogo. Ser. : Filosofiia, filosofiia*

prava, politologiya, sotziologiya, no. 5, available at : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnyua_2013_5_14.pdf (access September 17, 2015).

2. Zhovtobryh, M.M (2011), «Legal nihilism : the essence and ways of overcoming», *Derzhava ta regiony. Ser. Pravo*, vol. 2, pp. 9-12.
3. Skakyn, O.F. (2011), *Teoriya derzhavy i prava* [Theory of State and Law], Pravova ednist, Kiev, Ukraine.
4. Shvachka, V.Y. (2005), «Legal nihilism in the context of the legal personality socialization», *Aktyalni problemy derzhavy i prava : zbirnik naykovykh pratz*, vol. 24, pp. 374-383.
5. Kravchenko, O. (2011), «The essence of the concept of "legal nihilism" and ways to overcome it», *Pedagogika ta psihologija*, no. 40 (2), available at : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ped_2011_40\(2\)_3.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ped_2011_40(2)_3.pdf) (access September 21, 2015).
6. Surovazkuj, V.I. (2011), «Legal nihilism as a form of legal consciousness and social behavior of the individual», *Naykovuj Visnyk Lvovskogo derzhavnogo universitetu vnutrishnikh sprav*, vol. 3, pp. 479-487.
7. Sherstyk, S.V. (2013), «Legal nihilism as the antithesis of legal culture», *Visnyk Natzionalnoi jurydychnoi akademii Ukrainy imeni Jaroslava Mydrogo. Ser. : Filosofija, filosofiya prava, politologiya, sotziologiya*, no. 3, available at : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnyua_2013_3_64.pdf (access September 23, 2015).

УДК 340.15 (4): 347.64 (37)

ЗГОДА ЯК КОНСТИТУТИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ІНСТИТУТУ ШЛЮБУ В ДАВНЬОМУ РИМІ ТА В КРАЇНАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА

Балко О.О., помічник судді

*Львівський апеляційний адміністративний суд,
вул. Саксаганського, 13, м. Львів, Україна
yuzvin@mail.ru*

Досліджено сутність взаємної згоди сторін для укладення шлюбу в Давньому Римі та в країнах континентального права. Проаналізовано наукові погляди вчених-романістів на цю проблематику. Доведено, що категорія «згода» відрізняла шлюб від інших відносин у сфері сімейного права та вперше отримала правове оформлення ще в Давньому Римі. Обґрунтовується, що згода наречених і взаємність їхньої волі є обов'язковою вимогою для укладення шлюбу в країнах континентального права.

Ключові слова: інститут шлюбу в Давньому Римі, умови укладення шлюбу, згода на укладення шлюбу, добровільність шлюбу в країнах континентального права.

СОГЛАСИЕ КАК КОНСТИТУТИВНЫЙ ЭЛЕМЕНТ ИНСТИТУТА БРАКА В ДРЕВНЕМ РИМЕ И В СТРАНАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА

Балко О.О

*Львовский апелляционный административный суд,
ул. Саксаганского, 13, г. Киев, Украина
yuzvin@mail.ru*

Исследуется сущность взаимного согласия сторон для заключения брака в Древнем Риме и в странах континентального права. Проанализированы научные взгляды ученых-романистов на эту проблематику. Доказано, что категория «согласие» отличила брак от других отношений в сфере семейного права и впервые получила правовое оформление еще в Древнем Риме. Обосновывается, что согласие сторон и взаимность их воли является обязательным требованием для заключения брака в странах континентального права.

Ключевые слова: институт брака в Древнем Риме, условия заключения брака, согласие на заключение брака, добровольность брака в странах континентального права.